

„Világított, de fekete alapon”

Maurits Ferenczel Rizsányi Attila beszélget

„rené / magritte / foszforens / törlőgumija // átvilágítja / gyermekkorom // hiába / rádiózom // hiába rádiózom”. Legújabb kötetének nyitósorai azért érdekesek, mert korábban jelezte, felhagy a Telep- és a gyermekkor-tematikával, erre is reflektálhat tehát ez a gondolat. Emellett az idézett részben egy belgiumi élmény és a gyermekkor képe érintkezik, átjárják egymást a közel- és a régmúlt emléktöredékei, apró, finom mozzanatai. Gyermekkorának színhelyén, Újvidék Telep városrészében sétálva kérdezem: melyek a leginkább meghatározó, kitörölhetetlen mozzanatok?

– Az egész szintér nagyon megváltozott, de az utcában az épületek a paplakon kívül változatlanok, az utca neve is megmaradt Cirill és Metód. Minden fontos helyszín itt van százméteres körzetben, az 50-es házszám alatt a szülőházam, ahol 1970-ig éltem. A házzal szembeni út pedig kive-

Dancsó Andrea fotója

E lépcsőkön ülve vártam anyát a kötélgyárból

zet a Kis-Dunához. A katolikus templom fél évszázaddal vagy még többel ezelőtt nagy bokrokkal volt körülveve, nagyon jól nézett ki, s a templomkertben volt a húsvéti körmenet. A református templom mellett pedig ott a rét.

A réten lepkéket fogdostam, rengeteg lepke volt itt. A legnagyobbakat ördöglepkeként nevezték, fehér volt a szárnya, fekete kontúrokkal. Nagyon sokat fogtam, megszáritottam őket, s feltűztem. Keresztespók is volt itt a réten, szurkot helyeztem a madzagra, és azzal fogtam őket. Szép, sötétszürke pókok voltak, erről született egy versikém is.

Két különböző felekezeti templom között áll a szülőháza, amelyet most két részre osztottak az új tulajdonosok. De nemcsak a templomok miatt merül fel az esetleges ellentétek kérdése.

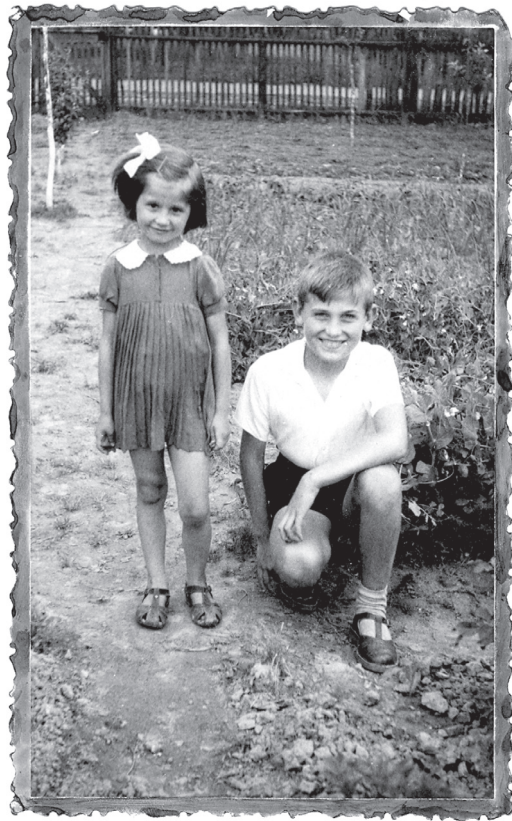
– Nem volt semmilyen ellentét azokban az időkben. Egyik nagyon jó barátom egy nyáron át egy dalmát fiú volt, Pólából. Az emberek két nyelven beszéltek, ez természetes volt, meg még németül is. A Telep akkor még tele volt kertekkel, szőlőskertekkel, kukoricásokkal, a házak 100–150 méterre álltak egymástól. Itt tulajdonképpen mindig magyarok éltek, magyar gettó volt, de már nagyon régen nem az.

Az általános iskolában érte-e meghatározó benyomás?

– Nem, de a József Attila Általános Iskola volt a legnagyobb iskola itt. Azóta átépítették, de az alapépület megmaradt, egy k. und k. épület. De

Dancsó Andrea fotója

*Mari húgokkal
a kertben,
1955 tavasza*

volt egy lényeges momentum: 1960-ban ott ismertem meg Tolnai Ottót, és merőben megváltozott minden. Akkor én tizenöt éves voltam. Tolnai oda-jött hozzám, és mondta, hozzak rajzokat. Az első Rilke-kötetet Ottótól kaptam, sajnos, nincs már meg. Egy gyönyörű Rilke-portré volt a fedőlapon, Paula Becker Modersohn alkotása. Még egy könyvet kaptam Ottótól, az is rengeteget jelentett nékem: egy zágrábi kiadványt Sartre-től. *A falat* horvátul olvastam, de figurativitása meghatározó élmény volt számomra.

A Telep című kötetben a moziba járás is többször felmerül.

– Igen, ez a Bácska mozi volt, most már nincs meg az a moziterem, amely a földszinten volt, a könyvtár pedig az első emeleten. Itt olvastam a nagy francia regényeket: Balzacot, Stendhalt meg az oroszokat, de Thomas Mannt és Sommerment is. A moziba minden vasárnap elmentünk, nagyon jó kis mozi volt. A közelben volt egy nagy gyalogsági lak-tanya meg a folyamórség is. Abban a laktanyában lőtték agyon édesapámat 1944-ben – ez is ide tartozik –, én az ő halála után születtem. Na-gyon sok jó filmet láttam a moziban, régi jó angol filmeket, a *Hamletet*,

Berkó, Irénke és én a Kis-Dunán, 1956 nyara

az *Üvöltő szeleket* Laurence Olivier-vel, az ötvenes évek végén meg már Buñuel-filmet is.

A mozi mellett volt egy koloniális bolt, amely előtt egész éjszakai ült a nővéreimmel, amikor jegyre vásároltuk a cukrot, a lisztet... Feljebb pedig volt egy fatelep, ahol szintén egész éjjel vártunk szénért meg fáért. Mindenütt borzalmas sorok voltak.

A kötetében sok személyt említ, a fedőlapon pedig egy felparcellázott területet látunk, és minden részhez egy-egy alak vagy sajátos motívum tartozik. Személyekhez kötődnek az emlékek?

– Igen, és ebből ered a szociográfiai értéke is. Akkoriban egyébként nagyon sok telepi embernek volt gyümölcsöse, szőleje átellenben Kamenicán, és egy ideig nagy motorcsónak szállította át a Dunán az embereket, abban húszan is elférhettek, azzal hozták át a gyümölcsöt. Azzal jártam át Popovicára, amelyet most már borzasztóan teleépítettek, de negyven-ötven évvel ezelőtt szép volt, azokat a lankákat rajzolgattam.

Ha elsétálunk a Kis-Dunához, ott is biztosan kiradírozhatatlan emlékeket találunk. Manapság milyen gyakran jár ide vissza?

– 1979 óta élek az Újtelepen, de amikor az időm megengedi, rendszeresen eljövök ide, megjáróm ezt a sétát, két-három óra gyalog. Fent a várban meg van egy kis műtermem, az ősszel meszeltetem, tettem rendbe, mert a fiam ott élt tíz évig, de hamarosan újakezdem a munkát fönn.

Dancsó Andrea fotója

A Kis-Dunánál 2015-ben

Most végig ki van építve a túlsó Duna-part, hatalmas betonépületek, két-három emeletesek. A hajógyár felépítésekor a Kis-Duna egyik gyönyörű részét is betemették, a legszebb rész pedig a Sodros, ahol kifolyik a Kis-Duna a Nagy-Dunára, oda jártam rengeteget. Az a rész még mindig nagyon szép. Az ötvenes években még kemény telek voltak, úgyhogy akkor rendszeresen korcsolyáztam a befagyott Kis-Dunán. Nyáron ott lehetett fürödni, és egy részen ezüsthomok volt, Ómamám ott mosta a rongypokrócokat. Beült egy sámlira, és mosta a nagy rongypokrócokat. Ma ott a hajógyár áll meg vendéglők, turisztikai bungalók, viszont a túloldalon Kamenica legrégebbi része úgy néz ki, mint régen.

Rettenetes, hogy miket építettek ide. A hatvanas években végig kibetonozták a Duna partját, de nem sokat ért, mert elvitte a víz. Tavaly meg előntötte a Duna a Kövest és a Horgász-szigetet is, ahol régen egész nap – reggel 6-tól este 7 óráig – járt a motorcsónak a túloldalra, az emberek pedig puttonyokban hozták át a gyümölcsöt.

A Kis-Duna olyan világ volt, amelybe mindig belementél, majd hazamentél, ott kellett hagyni. Nem tudtuk kivárni a tavaszt, már áprilisban fürödtünk, elég hideg volt akkor a víz. Olyan telek, mint az ötvenes években, amikor befagyott a Duna, ma már nincsenek. Otthon befűtötünk, volt egy nagy családi ágyunk, ott aludtam a fiatalabbik bátyámmal, egy másikban a két nővérem, a legidősebb bátyám Szabadkán tanult. A

Mama a lábunkhoz tette a melegített téglát, a cserepet, meg a lábasfedőt is megmelegítette. Az Ómamámhoz is nagyon szerettem eljárni. Az ágyban susnya volt, a kukorica héja megszáritva, kiegyenesítve, azon aludtunk. Tudod, milyen illata van annak?

Ezek a kis színes momentumok a gyermekkoromból nem laposodnak el, nem veszítenek semmit magukból, mindig tiszták előttem.

Ebből a közegeből vezetnek tehát az utak akár külföldre, René Magritte tör-lőgumijáig is.

– Belgiumba azért mentem, mert még nem láttam a René Magritte Múzeumot. Amikor ott vásároltam a reprot, akkor megvettem egy gyönyörű, nagy foszforenszöld René Magritte-tör-lőgumit, ez az indítóoka annak a verskezdesnek. Azokon az utakon Madridban a Prado, Goya, Velázquez, Barcelonában pedig Tàpies, Gaudí volt számomra a fontos. Barcelonától pedig száz kilométerre van Figueres, ahol Dalí felépítette a múzeumát. Még élt, amikor befejezte, nagyon érdekes, óriási és igen szép. Manapság az ember mindent láthat otthonról, de én még eredetiben nem láttam Goyát, és 2012-ben jutottam el oda. Meg majd' húsz évig nem nagyon lehetett utazni. Lehetett, de két napot kellett sorban állni Belgrádban egy vízumért, akkor nem igazán mentem sehova.

A séták leírása tulajdonképpen régebbi dolog, a hetvenes–nyolcvanas években rengeteget utaztam Itáliába, mert a reneszánsz volt az istenem, és minden biennáléra eljártam. Akkor, valamikor a nyolcvanas évek közepén, írtam egy ciklust, de nem lett belőle semmi. A címe *Reneszánsz séták*. Végül megjelent, csak nem lett belőle az, amit én akartam.

Tehát egy hosszabb ideig nem utazott a körülmények miatt, de azt megelőzően?

– A 1970-es évek elején, 72-ben vagy 73-ban, két hónapot Hollandiában töltöttem, kaptam egy ösztöndíjat, még fiatal voltam. Jártam Hágában is, de a legtöbbet Amszterdamban. Akkor láttam először Rembrandt és Van Gogh műveit. Van ott egy gyönyörű nagy múzeum, a Rijksmuseum. Akkor tele volt Rembrandttal, most pedig, amikor Brüsszelben jártam, felutaztam Amszterdamba, hogy újra elmenjek a Rijksmuseumba: hat Rembrandt-képet láttam. Az *Éjjeli őrző* ott van, de a mai múzeumok már kereskednek, váltják azokat a nagy anyagokat, szóval hatvan Rembrandt helyett hatot láttam. Így jártam Barcelonában is. Mire odaértem, a nagy absztrakt festő, Tàpies meghalt. De hallottam, hogy egy nagy retrospektív tárlata volt Németországban, kaptam is egy katalógust. Amikor megérkeztem, csak tíz méterenként volt egy-egy Tàpies-festmény. Megvettem a fene, de így csinálják a nagy múzeumok.

És Párizsban is többször járt. Egy alkalommal pedig Tolnaival tartózkodtak ott egy hónapig.

– Akkor készítettem a *Párizsi napló* című rajzmappát. Amikor szétlőtték Vukovárt, mi ott ültünk. Többször jártam Párizsban, de az rettenetes Párizs volt. Ott akartak tartani még fél évig, de nem maradhattam, mert nem rendeztük a fiam ügyét. Amikor a feleségem értem jött a reptérre, szembe velünk tankok haladtak. De Párizsban is tudtuk a hírekből, mi zajlik itthon. Még Párizsban is nehéz sok mindent elviselni: nem lehetett szebb egy festő számára, hisz ott voltak a múzeumok, a galériák, de akkor nagyon nehéz volt Párizsban lenni, és még nehezebb volt eljönnöm, de tudtam, hogy kell. Nagy Józsefnek volt ott egy üres lakása, abban tartózkodtunk. Én tudok főzni, így elláttam a barátomat, Ottót, aki akkor írta a *Wilhelm-dalok* egy részét.

Említette a háborút, onnan pedig, ahol a Kis-Duna belefolyik a Dunába, a túloldalon látni az Újvidéki Tévé egykori épületét. Valahol azt olvastam, hogy azokban az időkben inkább befelé fordult, a művészet és a munka felé.

– Főleg mindig befelé. De az rettenetes volt. Az első bomba oda esett kétszáz méterre a lakótömbünktől, a feleségem tíz perccel korábban jött haza a városból. Egy toronyépületben lakom, az nagyon ugrált, de nem történt semmi az épülettel. Kénes íz volt a levegőben egész este, és minden robbanást megérezünk: amikor ledöntötték a limáni hidat, a péterváradit is egyből, a betonhidat többször bombázták, mert az merevített vasbeton, azt nehezebb lerombolni, de mindent pontosan eltaláltak. És mindez hónapokig tartott. Rettenetes volt. A toronyházakon megjelentek a tartalékosok, és lövöldöztek. Azt hitték, valamit eltalálnak, de a tomahawkokat az Adriai-tengerről lőtték ki. Nehéz volt elviselni. A feleségem sötétedés-kor már remegett, nagyon rosszul viselte.

A felesége is vizuális művész, jelmeztervező.

– Igen, szép munkája van, de ő főleg klasszikus darabokkal foglalkozik, balettel, operával, drámával nem. Mind a ketten dolgozunk, nincs itt gond, akkor van gond, ha nincs mit csinálni. A színház igen komoly porond, és Dalí ezt nagyon szépen megoldotta a múzeumában. Tulajdonképpen az egy nagy, nyitott színház, fantasztikus, és a szintéren lett eltemetve, vörös márvánnyal van lefedve.

Jelenleg Újvidéken élnek, de volt egy szegedi korszaka is.

– Tulajdonképpen az előtt menekítettük a fiunkat, négy évig egy college-ben volt Cipruson, mert akkor katonaköteles volt. Azután még két évet volt New Yorkban, időközben pedig vettünk egy lakást, mert nem

tudtuk, hogy mi lesz vele, amikor hazajön. Találtunk egy kis lakást Szegeden, ami végül jó helyen volt, és amikor felújítottuk, egy gyönyörű műterem lett, a Klauzál téren, a Kis Virág fölött, a második emeleten. Gyönyörű két fényterem volt ott, Ottó sokat járt nálam, fantasztikus diffúz fényem volt, nagyon jól láttam reggeltől estig. Utána hazajött a fiam, eladtuk ott a lakást, és vettünk helyette egyet neki itt Újvidéken. A fiam is iparművészetet végzett, grafikát, de csak a programozás érdekli, azt jól csinálja. Jelenleg egy finn cégnek dolgozik, de a mai világban az ember lehet, ahol akar.

*

– Tolnai Ottó egy különös alkat, de rengeteg embert megtalált így, mint engem 1960-ban. Hatvanegyben már a *Symposion-mellékletben* nagyban illusztráltam Domonkost, azután 1962 őszén készítettem azt a rajzot, amiről Domi a *Nature mortét* írta, akkor tizenhét éves voltam. És ott voltam már az *Új Symposion* kezdetekor is, a meghatározó egyéneket, Tolnait, Bányait, Domonkost ismertem már, utána pedig a többieket is. És szerencsés vagyok, amiért nemcsak jó barátaim, hanem jó barátnőim is voltak, köztük Danyi Magdolna, Juhász Erzsébet és Thomka Beáta.

Az Ottóban valami mágikus van. Ezt érzem én, amikor elkezd nagyokat mesélni. Van egy adottsága, amellyel nagyon sok embert szerzett meg, mindig ráérezett a lényegre. Tulajdonképpen Ottó, Domonkos és Bányai János hatottak legpozitívabban és legtöbbet rám, azonkívül Ottó és Bányai is nagyon sokat írtak alkotásaimról, és jónak tartom esszéiket a műveimről. Domi viszont egy mesebeli alak, mert ő zenész is. Több mint harminc évig nem láttam, és csak 2013 nyarán találkoztunk Hegyesen. Nem is öregedett meg, de ugyanúgy fél a haláltól, mint azelőtt. Remélem, majd még találkozunk, amikor megjelenik a kötete. A távozása nagyon nehéz volt, de ilyen nehéz volt ez néki is, ezt csak ő tudja, nem mi.

A vizuális művészek közül kik voltak még az Új Symposion szerkesztőségében?

– Ott volt még egy nagyon jó plakáttervező barátom, Baráth Ferenc, aki már Pesten van több mint két évtizede, és egy kollégám, aki már nincs az élők sorában, Pap Miklós. Együtt alakígtattuk. Azzal, hogy én már 1963-ban ösztöndíjat kaptam, és a heti rendezvényekre plakátokat készítettem, valamint az akkor ismert jugoszláv jellegű irodalmi folyóirat, a *Polja* műszaki szerkesztője lettem. Két évre rá az *Index* egyetemista laphoz kerültem, azt is készítettem néhány éven át.

Ma már hőskorszakként tekintünk azokra az évekre. Ezt érezni, tudni lehetett már akkor is?

– Fenét, nem tudtál semmit. Más visszatekinteni. A lényeg, hogy volt egy pezsgő irodalmi élet, voltak a szövegek, voltak a viták, tátott szájjal ültél és hallgattad őket. Ott volt minden lényeges alak: Végel, Utasi Csaba, Gerold, Gion... A szerkesztőségi élet volt a legteljesebb és legjelentősebb.

Ez az irodalmi hatás közrejátszott abban, hogy versírásba kezdett?

– Nem, minden a Telepből eredt. Nincs semmi iskola, és semmit nem tanul meg az ember, ha nem saját maga tanulja meg.

Állandó tagja volt az Új Symposion szerkesztőségének, időközben a nemzedékek váltakoztak.

– Fiatalabb voltam náluk. Az most már, öregkorban, nem jelent olyan sokat, de akkoriban az az öt-hat év sokat jelentett. Ők akkor doktoráltak,

Bányai, Bosnyák... Én megmaradtam az, ami voltam, csak tettem a dolgom, nem doktoráltam, nem volt hol. Ahogy jöttek a fiatalok, én ott ültem bent, és könnyen elfogadtak. Sziveri, Balázs Attila már ott voltak a nyolcvanas években, azután 1983-ban a könyvkiadóba kerültem.

Az mekkora váltást jelentett?

– Az a legszebb váltás, mert a könyv nekem szent fogalom. A könyvvel foglalkozhattam, továbbra is a kortársaim könyveit készítettem, Tolnai Ottótól kezdve Danyi Magdolnáig, Thomka Beátáig. A munka olyan értelemben volt nehéz, hogy a megtervezése után a könyvet végig kellett követni a nyomdán keresztül a nyomásig és a kötésig, de másként ezt nem lehet. Abban a periódusban értem el talán a legtöbbet a munkámban, mert amint elkészültem a könyvvel, gyorsan megláttam, mit készítettem. Amit csak elképzéltem, meg tudtam valósítani. Készítettem azelőtt is könyveket, de akkor csak terveztem őket, de nem kísértem végig a könyvkészítés folyamatát.

A könyv tehát művészi kifejezés mód is volt.

– Persze, de amellett csináltam más dolgokat is. Volt még egy előnye annak, hogy a kiadóba kerültem: minden évben Frankfurtba utazhattam a könyvvásárra. Azután jártam Itáliába, hatalmas gyermekkönyv-fesztivál van Bolognában.

És amit ott láttak, a legfrissebb tendenciák lenyomatát, itthon is meg lehetett valósítani?

– Nehezen, de csak látta az ember a technológiát. Amikor először jártam Bolognában, fantasztikus René Magritte-könyvet vettem ötvenöt dollárért, akkora, hogy alig emelem fel, meg sok minden mást is. Frankfurtban volt egy külön részleg, ahol a galériák, monográfiák, mappák voltak, egy külön részlegben árulták a papírokat, technológiát, tehát sok mindent tudtam vásárolni. Egyébként a németek és a hollandok az elsők ezen a téren. Ami a festészetet illeti, soha nem festettem olajjal, hanem csak ezekkel az új akrilfestékekkel. Előnyük, hogy vízzel oldhatóak, de utána a víz már nem oldja fel. Elsőrendűen lehet vele takarni, aláfesteni, gyorsan szárad, és a vászontól kezdve mindenre lehet alkalmazni, üvegre, fára, vasra. A máii napig is egy nagy önkiszolgáló festéküzletbe járok, egy németországi festékboltba, Bécsbe. Van egy Grazban is, de Magyarországon keresztül Bécsbe egyszerűbb eljutni, egy éjszakát ott megszunk, és már jövünk is haza. Ez egy német kereskedelmi vállalat, és a gyártó is német. El se tudod képzelni, mi minden van ott.

Itt, gyerekkorának a helyszínén, a festékekről szólva egy bizonyos Aero-tempera jut eszembe, valahol olvastam róla.

– Ó, istenem! Pontosan emlékszem rá: hétéves voltam, tehát 1952 telen történt. A tizenkét tubus celjei tempera celofánpapírba volt burkolva, csillogott a karácsonyfa alatt, meg sem mertem érinteni. Kaptam egy ötös rajzblokkot is, és néhány edénykét víznek, pár otromba ecsetet és rajzceruzákat. A világ teteje volt ez. Azért kaptam, mert állandóan rajzoltam. A baj csak akkor kezdődött, amikor néhány hét után beállítottam a konyhaasztalt, elővettem a papírt, de nem nagyon ment a dolog. Három vagy négy papírt eldobtam, nagy nehezen készítettem csak valamit. Az a kiábrándulás máig tart, mert ma is ugyanúgy vagyok ezzel. Becsület istenemre! De akkor tapasztaltam meg, hogy teljesen egyedül vagyok a világban, és nincs segítség, mindent magadnak kell: megtanulni olvasni, beszélni, írni, különben véged. Na, így jártam én azzal a temperával. Napokig meg sem mertem érinteni, olyan drámai hangulat volt, és ez kísér azóta is. Elképzelttem, hogy csak kinyitom a temperát, kifolynak a színek, csak megigazítom, de a fenét.

Valahol le is írtam: nekem egy valóban koromsötét, nehéz, de nagyon szép gyermekkorom volt. Tudtam én időben, hogy minden tőlem függ, ez volt a szerencsém. Ez a hatalmas szegénység, amiben éltem, nagyon sokáig csak segített nekem, és ez az érzet a mai napig is fűti a mellkasomat.

Ebben a sötét gyerekkorban a rajzolás, a művészet világitott?

– Világitott, de fekete alapon.

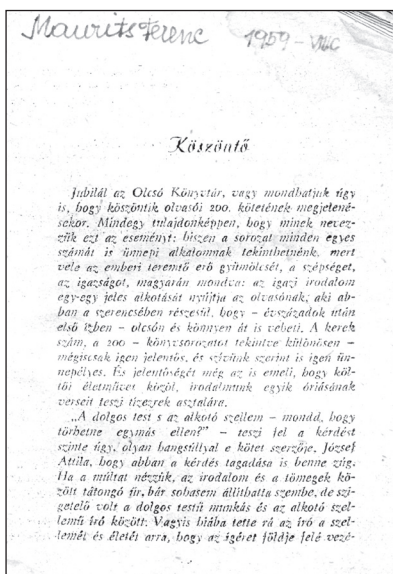
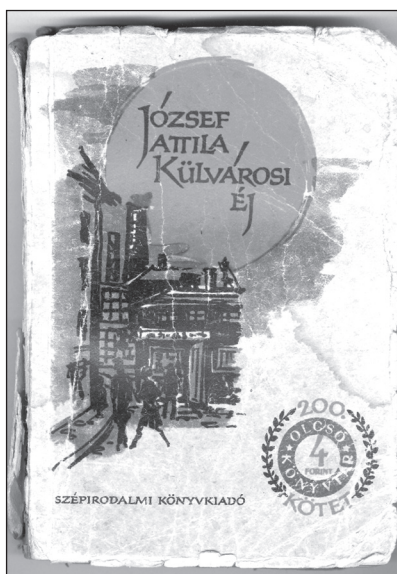
Azt mondja, az embernek mindent magának kell megtanulnia. Az iskola, a mesterek mit tudtak adni?

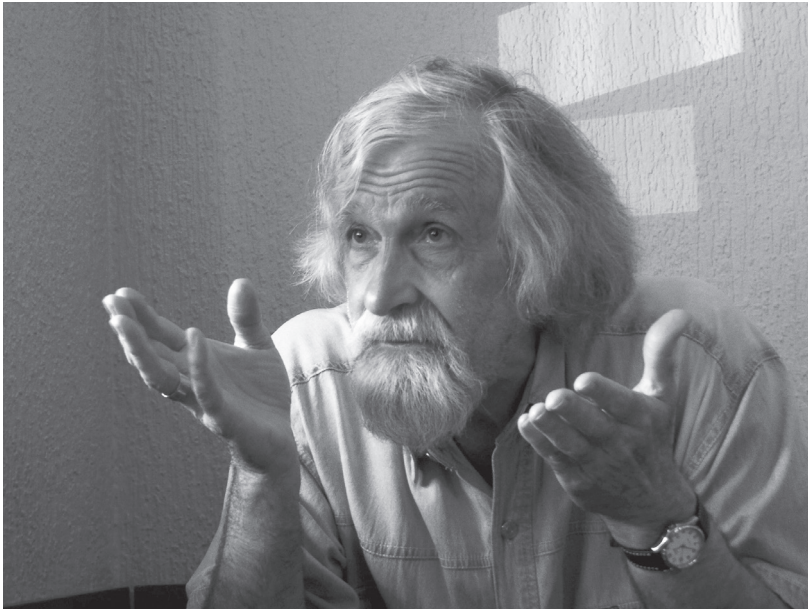
– Szakmai dolgokat, grafikai szakdolgozat tanultam, a grafikát, nyomdásztechnikákat, de ami a rajzot illeti, azt sehol nem lehet megtanulni, azt saját magadnak kell megoldani, megtanulni. Sáfrány volt az, akihez a legközelebb álltam, valóban a mesterem volt, sokat beszélgettem vele meg jártam hozzá. Ács nem annyira, de értelmes ember volt, akivel szót lehetett váltani. B. Szabóhoz érdekes élmény fűz: 1961-ben, amikor a Hungária-sorozatot állította ki a tribünön, engem küldött el egy rajzért Majtényiékhoz, és azt a nagy fekete rajzot vittem a Duna parkon keresztül, van is róla egy kis versem. Sáfrány gyakran lejárt Újvidékre, azokban az években naponta illusztrált a *Magyar Szóban*, de jártam fel a műtermébe, és láttam a Párizsban készített műveit is. Nekem szerencsém volt, mert még hallgattam Sinkó előadásait a tribünön, ő 1967-ben meghalt, de személyesen ismertem. Belgrádban pedig Leonid Šejka segített a kiállításomat felállítani.

Jugoszlávia számos városában kiállított, az egykori ország kapcsán pedig gyakran emlegetik a tengert, a kékséget.

– Dalmáciában már gyermekkoromban is voltam a tengeren néhány-szor, a katonaságot is ott töltöttem, Lošinj szigetén szolgáltam. Az Adria kéksége mindig ütőér volt részemre, de nincs döntő hatása, talán csak olyan értelemben, hogy ott az Adria, Split és Itália, a reneszánsz pedig a mindenem volt, egészen fiatalon is.

Vissza szeretnék térni a temperásdobozhoz: az nagyon lényeges. A másik ilyen meghatározó érzetem még korábról származik: bóklászva az erdőben egész tisztán rájöttem, hogy nincs mese, teljesen egyedül vagyok a világban. Senki semmiben nem segíthet, sem a Mama, sem a testvéreim, tehát mindent jól meg kell tanulnom, és ez máig tartja az erőt bennem. Ez a szurokfekete háttér. A nehéz gyerekkorban még jobban, könynyebben előjönnek a fényrészek, a figurák, tehát ez a hatalmas szegénység megtanított arra, hogy mindent jól kell tudnom, mindent jól meg kell vigyáznom, más út nincs. Ez a finom érzet nem jelentene semmit, ha nem lennének a sorsdöntő gyerekkori élmények, ha nem jelenne meg a Mamám arca, a drága testvéreim alakja, ezek szerves részei annak a komoly érzetnek, amely tartja bennem a lelket. Voltak még más lényeges momentumok, mint a filmvászon és a mozi. Az első absztrakt, kubista képet egy Fernandel-filmben láttam, teljesen beláztam, mert nem tudtam, mi ez. Egy másik jelentős érzet volt életemben, amikor megtudtam, ki az a József Attila, akiről elnevezték az iskolámat. Amikor abból a szegénységből azonosulni tudtam József Attilával.

Dancsó Andrea fotója

Maurits Ferenc (2015)

A szegénység mellett az apa hiánya is jellemezte a gyerekkorát.

– Ezek egészen személyes dolgok, amelyeket nem szeretek még meg sem érinteni, nem megírni, elmondani. De végigkísért az, hogy nincs apám, és nem is lesz. Nem zavart az engem, hogy másoknak van, csak az zavart, hogy nékem nincs apám. Ugyanakkor azt is tudtam, hogy mennyivel nehezebb, hogy nincs apa, csak anya van, még jobban tudtam becsülni azt a kietlenséget, az éhséget, amit mindannyian együttesen éltünk át. Nagy, összetartó család voltunk végig.

Másik komoly fájó pontom az volt gyerekkoromban, hogy soha nem csomagolták a könyveimet, füzeiteimet kék csomagolópapírba, címkével, hanem újságpapírba. Borzalom, nem tudtam elviselni. Amikor most kimondja az ember, nem lehet átérezni. És ez éveken át tartott. Tehát csak egy kis csomagolópapír címkével, és már boldog lettem volna.

A Telep című verseskötetében megjelenő figurák egy jelentős részénél valamilyen deformációkat vagy betegségeket fedezhet fel az olvasó.

– Azok a figurák valóban ilyenek voltak. Például egyik osztálytársamnak, szegénykémnek, nagy ortopédcipője volt, az abban az időben még nagyon csikorgott. De én még azt is jól megnéztem, mert Nyugat-Németországból kapta, és különleges fém erősítővel volt ellátva. Ezek életerős figurák, nincs ebben semmilyen fantázia.

Séta közben említettem a laktanyát is, ahol édesapámat lelőtték. Ott az ötvenes években szerintem több ezer katona volt. Az ötvenes évek végén, a kamaszkor felé néhány barátommal hétvégén elmentünk meglesni a szerelmeskedőket. Volt ott katona garmadával, jöttek a nők, az asszonyok. Látva azokat a nagy női aktokat, az egy komoly anatómialecke volt a természetben. Kevésbé érdekelt az aktus, tudtam mi az, engem azok a nagy női testek vonzottak, és láttam is bőven belőlük, ez is egy nagy iskola volt. Pont a Sodrosnál, a kiserdőnek nevezett részen történt mindez. Jöttek a nők a katonákhoz, mi meg... De azok a nagy, ringó női testek, azok sorsdöntőek voltak számomra.

És ott fogtam az aranykárászokat is. A mostani hajógyárnál, ahol egykor a homokhíd volt, volt egy 50–100 méter szélességű rész, Tuskósnak hívtuk. Ott beúsztam 20–30 métert, trikómba tettem a kis dobozt a gilisztákkal meg a horgot a damillal, felmásztam egy rönkre, és annak a tövénél olykor hús, huszonöt aranykárászt is fogtam. Gyönyörű halak voltak azok, a hasuk világosokker vörös pettyekkel, a hátuk szinte aranyszín volt, oldaluszonyaik szintén vörösek. És amikor ezeket a fűzerekre felhúzza felemeltem az ég felé, maga volt a művészet. Ilyen kárászok többé nincsenek, csak ott lehetett őket – vörösgilisztára – fogni.

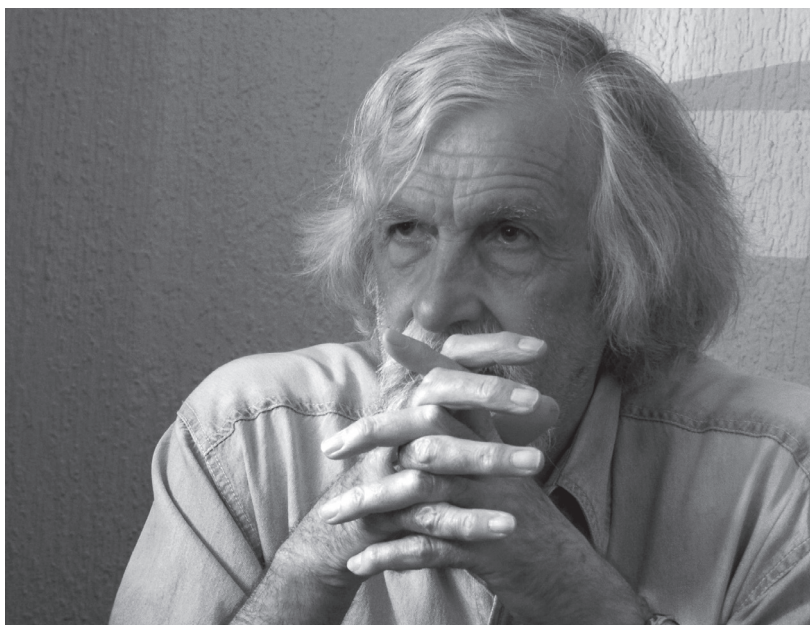
A szép tavaszi meg őszi napokon sokat bóklásztam az erdőkben, amikor pedig átmentem Popovicára, volt egy kis táblám, azt az ölembe tettem, és ott rajzoltam azokat a lankákat. A hatvanas évek elején egy könyvesboltban volt egy régiségrész, mellette papírt meg tust árultak, és egy bácsi, az elárúsítónő férje, odajött hozzánk, és megkérdezte, hogy mi van a blokkban. Kinyitottam, volt benne hús ilyen rajz. Az öreg mind a húszat megvette, szép pénzt is kaptam értük. Az öreget többé nem láttam, pedig szerettem volna megtudni, hol vannak azok a rajzok.

Ettől az esettől eltekintve mennyire tudja nyomon követni a műveinek a sorsát? Lehetetlennek tűnő feladat, hiszen akár több száz darabból álló sorozatokat is készített, de vannak-e főbb művek, amelyekről tud, vagy amelyeket a műtermében tart?

– Lehetetlen ezt követni. De ez természetes, mert állandóan ajándékoztam meg el is adtam. Maradtak munkák, ami meg körülöttem van, az az, amit éppen készítek, és a kézikönyveim, meg ott van a zeném. A zene is a mindenem.

Tehát a zene is jelen van az alkotói terében.

– Igen, nagyon fontos, de főleg amióta vannak a CD-k, úgy tíz év óta, azóta mindenem megvan. Richter a zongoristám, de van egy kortársam, aki sajnos már nem él: Jacqueline du Pré csellóművész. Ő is 1945-ben szü-

Dancsó Andrea fotója

Maurits Ferenc (2015)

letett, mint én, de 1987-ben meghalt. Tőle minden megvan. Úgyhogy a zongora mellett a gordonka az istenem. A zeneszerzők közül pedig Mozart van az első helyen, szeretem Beethovent is, az öreg Haydnt, főleg a kvartettek miatt, de Mozart az istenem, a zongorakoncertek miatt, azok mind megvannak.

Ez tehát a mostani rajzolószoba kelléktára, de mit tud adni a péterváradi műterme?

– Ott fent a várban szép a környezet, és ott festettem a nagy festményeimet. Nagyon jó fényem van, úgyhogy most tavaszra újra nekifogok a munkának. Meg ott vannak a kollégák, de az nekem nem annyira lényeges.

A már említett szegedi műterme kapcsán pedig a magyarországi kapcsolatai és recepciója jut eszembe. Első magyarországi tárlatát Mészöly Miklós nyitotta meg, a kétezres években pedig a Szürkület, szürkületben című kötete Budapesten jelent meg.

– A *Szürkület, szürkületben* az egyedüli, ami ott jelent meg, az is a véletlen folytán. Az első magyarországi tárlatom 1993-ban volt, de Mészölyt és sok más íróat az *Új Symposion*ban ismertem meg, valamikor 1968-69-ben, és azóta tartottam velük a kapcsolatot. De így ismertem meg Weöres Sándort és Károlyi Amyt is, Ottlik Gézát pedig a *Híd* szerkesztőségében. Jó közelről megnéztem a zakóját: igazi modernpróza-zakó volt. Ne is mond-

jam, prózamesterünk, Ottlik Géza mondta, hogy csak az írjon, akinek van mondanivalója, ne tessék írni, ha nincs mondanivaló.

Én körülbelül harminc éve írok egy kisprózát, de annyiszor átírtam, és még mindig nem vagyok vele megelégedve. De megcsinálom majd. Kimondottan csak gyermekkori téma, nagyon nehéz, mert az ember csak akkor tud dolgozni, ha nyugalom van, mostanában pedig nincs.

Az egykori folyóirat szerkesztőségében tehát összefolyt az irodalom és a képzőművészet. És ez a művészetéről is elmondható. Mi határozza meg az arányokat?

– Az első kötetem, a *Piros Frankenstein* mottójában olvasható, hogy a régi Egyiptomban ugyanaz a szó jelölte a rajzolást és az írást. Tehát már akkor világos volt ez előttem. A *Frankenstein*-be egyszerűen nem akartam több verset, hogy ne zavarjon, mert akkor készültek az első komoly reprodukciók a munkáimról, kár lett volna elvenni a helyet, szerintem az elegendő, amennyi ott van. A *Telep* már verseskötet, viszont a *Frankenstein* végül is mappa.

Az emberábrázolás problematikáján belül központi szerepet tölt be a műveiben a portré, akár a versek, akár a képzőművészeti munkák esetében. Mi fogja meg egy-egy alanyban a megrajzolás előtti?

– Csakis a figura. Kezdetől fogva az emberi test a központi témám. Egy reneszánsz művész azt mondta, a jó portré mindent elmond arról, akiről mintázták. Egyébként egy komplett kis verseskötetem van készen, amelyben harmincöt portrévers és harmincöt rajz van. Minden vers mellé egy portré járul, az év végére meg is leszek vele. A figurativitás pedig onnan indult, ahogy megláttam azokat a női testeket a bozótban.

A másik véglet pedig a tájábrázolás és például a Recsegések ciklus.

– Azok tájélmények, a ciklus festői gyakorlat kérdése. Szeretem azt a helyet, és voltak bizonyos ügyek, amelyeket pontosan így, ilyen felületen, ily módon akartam megoldani mint a táj részeit, részleteit, momentumait.

De például a Boszniai látképek esetében már nem a táj áll az ábrázolás középpontjában.

– Azok esetében a borzalmas körülmények, a háború volt a kiindulópontom. 1992-ben kezdtem el, 1994-ig több mint hatvan lapot készítettem el, és már az 1993-as kiállításomnak is komoly része volt. Elég szép vázlatanyagom megvan ebből, de a munkák fele már nincs meg. Az ott látható kis vörös robbanások a vért is jelezhetik, de nem csak a vért. A lényege talán az egésznek az a kép, amelynek a címe *Karóba húzás*. A budapesti tárlatomon nagyon szépen fel tudtam állítani ezeket a képeket, a Lajos ut-

cában levő galériában az emeleti részben a festményeim voltak, lent pedig a boszniai rajzok, a párizsi mappa, ez volt a lényegi vonal az alsó teremben. Ami a boszniai rajzokat illeti, van még egy kis előzmény: valamikor a nyolcvanas években voltam Počiteljben egy művésztelepen, ott kezdtem el, és egy füzetet telerajzoltam, meg írtam is néhány verset. Ezek voltak az előfutárai a boszniai rajzoknak.

Tolnai Ottó szövegeiben többször is találkozunk említés szintjén ezzel a počitelji füzettel. Annak mi lett a sorsa?

– Abból valaki nagyon fegyelmezetten, borotvaéllal húsz–harminc rajzot kivágott. Ezt Ottó vette észre, amikor odaadtam neki. Néhány rajz megmaradt, az Ottónál van, de nagyszámú rajz hiányzik, kivágták úgy, hogy nem vettem észre.

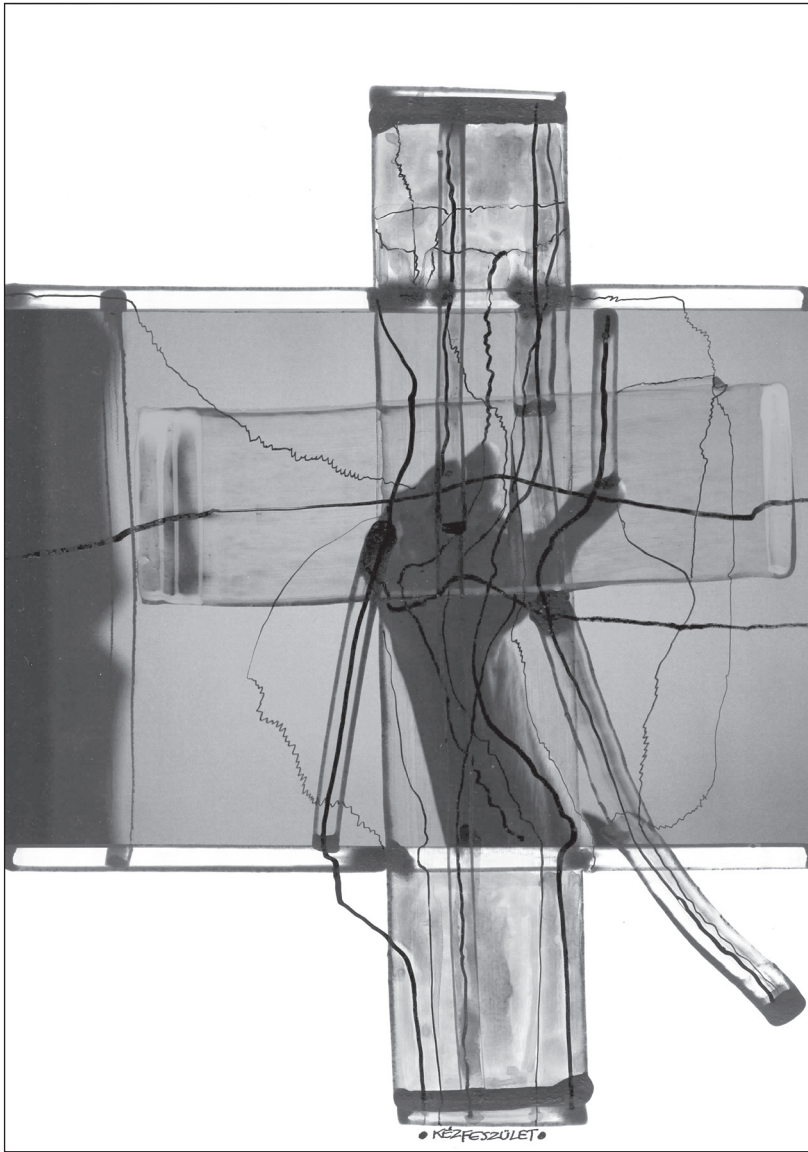
Az említett párizsi rajzoknál a mindennapi élet maradványai a meghatározóak.

– Azokkal jelezni akartam. Vannak ott mozijegyek, metrójegyek, konyakcímke, borcímke, egyszer egy belga étteremben kagylót ettünk, annak a számlája is ott van. Ezek tisztán csak mindennapi jelzőpéldák, amiket beépítettem azokba a rajzokba, hogy ilyen módon is hiteles legyen: addig rajzoltam ezt a naplót, amíg Párizsban voltam.

Véletlenszerű ötletekként adódnak ezek a sajátos technikai megoldások? Mi befolyásolja azt, hogy épp mihez nyúl?

– Mindig van indítók. Ha például a madridi művekre gondolok, akkor az indítók az, hogy mindig is szerettem a fényképkorrekciókat. Van egy nagyobb példám is, de ez még nem kész, nem bizonyítható. Készül a Domonkos-kötet. Amikor én Hegyesen találkoztam Domival, interjút készítették velem, Ottó lányának a férje, egy nagyon jó fotós, lefényképezte Domi kezét, miközben beszélt. Pontosan negyvenhét ilyen fotót kaptam, ezeket kinyomattam megfelelő nagyságban, és arra kértem őket, hogy egy vékony matt lakkréteget húzzanak rá a nyomatokra, mert akkor jobban érintem a színnel, és mind a negyvenhét képet átdolgoztam. Nagyon érdekes sorozat lett belőle, és ebből huszonhat kifejezetten kézfeszület. Ez akkor látszik majd meg, ha ezt az egész anyagot egyszer ki tudom állítani.

Mindig szerettem volna fotózni, de soha nem volt rá alkalmam. Ezért így megengedtem magamnak, hogy kicsit hozzányúljak a fényképekhez. Már a hatvanas években készítettem ilyeneket, egyeseket kollázstechnikával, amit nagyon kedveltem. Ötlet adódhat például akkor is, amikor múzeumlátogatások után bemegyek a boltokba, ahol a reprodukciókat is árulják. Egyes reprodukciókra utána soha rá sem nézek, de voltak olyan jók is, amelyekre rá tudtam menni, meg tudtam munkálni a

Maurits Ferenc: Kézfeszület

felületüket. Így lettek a Goya-, a Velázquez-képporrekcziók, meg a Meztelen Maja is így készült, és René Magritte kalapos képei is.

A kalap pedig az Ön képein is megjelenik.

– A kalap egy fantasztikus téma, nagyon szeretem a kalapokat. René Magritte kapcsán írtam kilenc verset *Ha felemelem kalapom* címmel, ide lettek illesztve azok a fényképporrekcziók, amelyeken egy kis mozgást adtam a kalapnak. Volt itt nálunk egy nagyon jó kalapkészítő mester, láttam, milyen szépen méri a fejeket, ez egy komoly szakma. Fontos az is, ami a kalap alatt van, főleg a kobak. De a kezét is azért szeretem, mert olyan, mint a portré, nagyon sokat elmond az emberről.

És más vissza-visszatérő motívumokkal is találkozunk a műveiben. Amikor a gyerekkoráról ír, akkor például a sötétség, az emberi deformáció mellett a valláshoz köthető mozzanatok, vagy éppen a vasárnapok is fontos szerephez jutnak.

– A vasárnap mitikus nap, mindig ünnepi hangulatú volt. Amikor hazajöttünk a templomból, főzték a levest, a vasárnapnak különös hangulata volt. Ünnepnap volt részemre. Azt láttad, milyen közel volt a templom. Rossz helyre nem mentem, de én ott tudtam, hogy nekem ki kell tekintenem a valóságra. Benn tudtam, hogy Krisztus ott fekszik, hideg, márvány, az öregasszonyok ott vannak, az minden rendben van, a külső világgal van mindig a baj, a templomban semmi rosszat nem tanultam. Amellett, hogy ministráltam, jártunk a temetésekre is, ezek tiszta gyerekkori élmények, képek.

A tempera kapcsán már felmerültek a színek, de hogyan viszonyul a fehérhez?

– A fehér számomra a végtelen, a tér, és a másik véglet, a halál. Nekem a halál is végtelen fehér, nem fekete. Ilyen értelemben a régi nagy vásznanímon fehér térben történik minden.

Bizonyos sorozatait pedig személyekhez, nevekhez köti, a címekben megjelenik Kafka, Danilo Kiš, Sinkó...

– Danilo Kišhez egy sorozatom készült a halálakor, de én őt ismerem, a halála előtt néhány évvel voltam Párizsban, véletlen folytán, azt a feladatot kaptam, hogy írassam vele alá *A halál enciklopédiája* szerződését. Egy álló hétig nem találtam Danilót, de szombaton délelőtt, mielőtt visszautaztam volna, megjelent, és egész délelőtt beszélgettem vele. Korábban találkoztam már vele, de ez volt az utolsó találkozásunk, gyönyörű, tartalmas volt, örökre megmaradt bennem.

Ami Sinkó Ervint illeti, az egy nagy sorozat, majd kétszáz rajzról van szó, de ezek között vannak különbségek, köztük van például a mirogoji ravatal sorozata is. Néhány évvel ezelőtt Zágrábban voltam, és megkerestem

Sinkó sírját. Meg is találtam, szép, gondozott sír, ott van már a felesége is, és a horvát akadémia gondozza a sírt.

A legnagyobb sorozatom pedig a Kafka. Pillanat kérdése volt, mikor nyúlok Kafkához. Úgy adódott, hogy egy pesti szalonnak illusztráltam egy kisprózából álló Kafka-kötetet. Ez egy óriási ciklus, van egy kész, komplett anyagom, kétszáznyolcvan rajzból áll, egyszer majd fel is fogom állítani azzal a címmel, hogy Kétszáznyolcvanszor Kafka az Átváltozás vonalon. Fel szeretném állítani ezt a kétszáznyolcvan Kafka-rajzot egy hatalmas teremben, egy égővörös vonalon. Kafkáról ezenkívül még sok rajzom van, de a központi sorozat ennyiből áll.

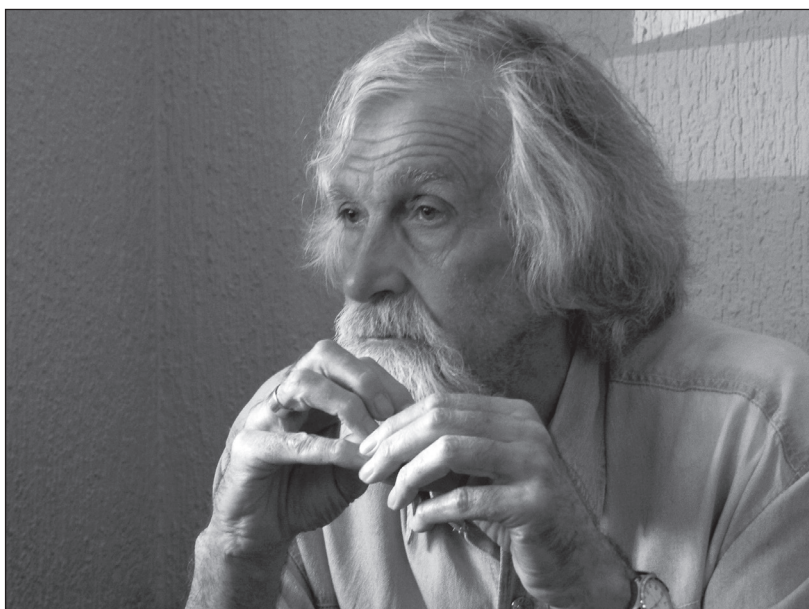
Készíték kis mappákat is. Tehát veszem ezeket a gyönyörű, főleg olasz, francia vagy angol – vannak nagyon jó angol papírok is – mappákat, 20-15-25 darabos komplettek ezek. Azokat én kívülről és belülről is megcsinálom. Egyet készítettem Nagy Józsefnek is, *Portrék a színtéren* a címe, egy csomó bohócot rajzoltam, bohócportrékat a porondon. Különben gyerekkoromban a Medrano cirkuszban, a réten volt egy nagy motoros körhintta és három olyan körhintta a gyerekeknek, amit toltak. Ha egész nap toltam egy ilyet, akkor állójegyet kaptam a Medrano cirkuszba. Akkor előreszöktem, hogy a bohócokat közelről lássam, de ott láttam először oroszlánt meg elefántot is. Akkor is tudtam, hogy fontos a porond, de a külső porond még fontosabb. A cirkusz is egy nagy iskola volt a számomra ilyen szempontból.

A sorozatok szervezését képeznek, mindegyikük végére pont kerül. Egy helyen azt nyilatkozta, a Néma angyalok kötetével lezárta a gyermekkorral, a Teleppel kapcsolatos munkásságát, majd az utazásairól közölt verseket. A belgyumi, madridi és barcelonai séták sorozatának lesz folytatása, tervez még utazásokat?

– Folytatódni fog, csak nem írtam még meg az utazásaimat, de már meg is vannak a vázlatok: Pompeji és Nápoly, Párizs, Prága, tavaly pedig Andalusziában jártam. Akkor Málagából mentem Granadába, majd Córdobaba, Sevilleba, Rondába. Volt egy különleges élményem Málagában, ahova Picasso miatt mentem. Feleségem megtudta, hogy egy modern múzeumban nyílt tárlata Marina Abramovičnak. Két óra hosszat álltam sorba, amíg bejutottam ebbe a modern galériába, a retrospektív tárlatra: gyönyörűen felállítva, berámázva. Mikor végigjártad, fel voltak állítva faágyak, fülhallgatókkal, ott szólt a semmi. Létezik még a világon olyasmi, hogy valahol sorba állnak egy kiállításért, Málagában például, július közepén.

Az utazásélményeket idéző műveit fényverseknek nevezi.

– Igen, mert mindegyik a színekről és terekről szól. A fény pedig örök. A fény volt mindig az éltető a részemre, abban a sötét, vacak, borzasztó vi-

Dancsó Andrea fotója

Maurits Ferenc (2015)

lágban is, ahova születtem, ott is a fény mentett meg, a fény éltetett, a fényt akartam. Most is a fényt akarom, ez a fantasztikus érzet, amely a kisgyerekkoromtól máig tart, ez tartja bennem a fényt is, a lelket is, a munkakedvet is. Arra ösztönöz, hogy meghúzzam ezeket a vonalakat. De mindez egy fábatkát sem érne, ha nem lenne ez a telepi borzalmas feketeség, koromfeketeség, ha mindebben nem lenne benne az én drága Mamám, édesapám, a testvéreim. Enélkül egy vonalat sem tudnék meghúzni ma.

A vonalai sajátosak, meghatározóak, kritikusai és képzőművészeti alkotásainak elemzői is gyakran foglalkoznak velük, sokféleképpen értelmezik.

– A rajzaimnak az alapja a vonal, vonal nélkül nincs rajz. Ez a burjánzó vonal az, amely azután mindent összeköt, mindent áthúz, mindent szétszakít, mindent felbont, ugyanakkor egyesít, ötvöz, ragaszt, nyomaszt, de mindig jelen van. Néha kiszalad, néha beszalad, néha sehova sem ér el. De vonal. A vonal az érverésem.

Az elmúlt hét évtized fordulója a meglátása szerint esetleg az összegzésre lehetőséget adó momentum is lehet?

– Lesz egy retrospektív tárlatom a Vajdasági Múzeumban, ahol főleg rajzokat állítok ki, mert nem nagy teremről van szó, a festményeim nagyok, csak néhányat tudok elhelyezni. Amikor a néhány ezer rajzból kell majd kiválogatni annyit, az egy nagyon nehéz összegzés lesz.

maurits
ferenc

ilia
mihály
az
istenadta
mikulás
átsiet

diagonálisán

a
klauzal
térén

a
kisvirágnál
feltipég

a
második
emeletre

előveszi
ajándék

szatyrát
rövidet
csenget

és
máris

dicseri
üdvözlő

az
áldott
reggeli

műtermi
fényt

